INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO
K
10530
519950245
COBISS

AN ZWITTER

SOCIOLOGIJA IN ZGODOVINA

PRI
AKADEMSKI ZALOŽBI
V LJUBLJANI
1938

STANOVNIK

FRAN ZWITTER
SOCIOLOGIJA
IN ZGODOVINA

FRAN ZWITTER

SOCIOLOGIJA IN ZGODOVINA

PRI
AKADEMSKI ZALOŽBI
V LJUBLJANI
1938

ZWITTER: SOCIOLOGIJA IN ZGODOVINA
JE PRVIČ IZŠLO V REVIJI »SODOBNOST«

10530

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO LJUBLJANA SLOVENIJA

N 18 -04- 1995 / 245

NATISNILI J. BLASNIKA NASL.,
UNIVERZITETNA TISKARNA IN LITOGRAFIJA D. D. V LJUBLJANI
ODGOVOREN L. MIKUŠ.

Historizem, t. j. tista usmerjenost mišljenja, ki opazuje človeške misli, dejanja in uredbe z vidika njihove časovne in krajevne zavisnosti, spada med najbolj značilne poteze miselnosti moderne dobe. V prejšnjih stoletjih je bilo drugače in svetovni nazor starega in srednjega ter še prvih stoletij novega veka je bil po svojem bistvu pretežno statičen, ahistoričen. Še osemnajsto stoletje presoja državo, pravo, gospodarstvo, religijo in umetnost pretežno z vidika absolutno veljavnih razumskih postulatov. A prav v tem stoletju se je pojavila reakcija proti prirodnopravnemu naziranju, ki je začela poudarjati pomen konkretnih historičnih, socialnih in nacionalnih razmer in razlik. Fr. Meinecke je pokazal v svoji najnovejši knjigi „Die Entstehung des Historismus" v seriji subtilnih analiz, kako se v tem stoletju pri glavnih mislecih vodilnih narodov tedanje Evrope borita med seboj aprioristični racionalizem in konkretno historično gledanje. Njegove analize so sicer nekoliko enostranske, vendar je pa treba pritrditi njegovi trditvi, da je novo gibanje zmagalo in da more danes vešče oko ugotoviti vpliv historizma skoraj pri vsaki pomembnejši sodbi o človeških stvareh.[1]

Konkretna pojmovanja historizma so pa seveda zelo različna. Velike razlike so že v naziranjih o relativnosti historičnih pojavov, ki je za nekatere mislece neomejena, medtem ko drugi govore le o „orientaciji filozofije ob historičnem mišljenju".[2] Zelo različna so tudi naziranja o bistvu historičnega razvoja. Historizem je pač ustvaril pri historikih, filozofih in drugih mislecih vrsto problemov in mnogo poskusov njihovih solucij. Moj namen je, govoriti tu o enem od teh problemov, o problemu razmerja med sociologijo in zgodovinsko vedo. Osvetliti ga hočem z vidika historične teorije in metodike, pri čemer se bom izogibal vseh strogo filozofskih vprašanj. Da pokažem važnost in značaj tega problema, naj pa podam najprej kratko zgodovino dveh znamenitih znanstvenih diskusij, ki nas bosta povedli v sredino našega vprašanja.

L. 1891. je izdal K. Lamprecht prvi zvezek svoje „Deutsche Geschichte", kjer je razvil novo pojmovanje zgodovine. Po njegovem naziranju se je oslanjala dotedanja zgodovinska veda na individualnopsihološko in teleološko metodo, t. j. razlagala je vse zgodovinsko dogajanje iz motivov posameznikov in iz namenov, ki so jih ti posamezniki pri tem imeli. Kot glavnega zastopnika tega naziranja je označil Rankeja. Lamprecht sam pa hoče ustva-

[1] Fr. Meinecke, Die Entstehung des Historismus, München u. Berlin 1936, str. 4.

[2] H. Rickert, Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften. 3.—4. Aufl., Tübingen 1921, str. 531.

riti novo zgodovinsko metodo, ki jo imenuje socialnopsihološko. Vse strani človeške kulture v neki dobi, n. pr. gospodarstvo, državo, umetniške tvorbe itd., je treba razlagati iz neke enotne psihološke dispozicije, ki prevladuje pri vseh posameznikih. Kadar se pa pojavijo množice novih duševnih dražljajev, tedaj popusti dotedanja skupna duševna dispozicija; nadomesti jo nova skupna osnova. S tem se spremeni vsa kultura in začne se novo razdobje zgodovine. Lamprecht razlikuje pet razdobij razvoja nemškega duševnega življenja in nemške zgodovine; imenuje jih simbolično, tipično, konvencionalno, individualistično in subjektivistično. Pri vsakem razdobju posebej raziskuje, katere oblike gospodarstva, socialnega življenja, literature, likovne umetnosti itd. mu ustrezajo. Po njegovem mnenju je bil šele s tem uveden v zgodovino razvojni vidik, na mesto individualističnega pojmovanja je stopilo kolektivistično, na mesto teleološkega gledanja pa kavzalno.

Lamprechtov nastop je vzbudil v Nemčiji ogromno pozornost in vrsto polemik; saj je bilo novo naziranje, ki je odrekalo pomembnim osebnostim in posameznim dogodkom vsak večji pomen in jih nadomestilo z novo razvojno formulo, v ostrem nasprotju z dotedanjo zgodovinsko vedo. Francoski historik H. Hauser piše l. 1903., da je nemogoče govoriti s kakim nemškim profesorjem o zgodovini več kakor tri minute, ne da bi zastavil vprašanje: Ali ste Lamprechtov pristaš? To je šibolet, s pomočjo katerega vas bo uvrstil med svoje prijatelje ali sovražnike.[3] Nasprotniki, med katerimi sta bila posebno G. v. Below in Fr. Meinecke, so očitali Lamprechtu, da je zgodovinska veda že tudi pred njim upoštevala idejo razvoja in pomen kolektivnih činiteljev; zamerili so mu, da v svojem delu sam ni dosledno izvedel svoje metode in da je sploh v mnogih pogledih površen. Vsi ti očitki so v mnogočem točni. Tu pa se hočem omejiti na principielno kritiko Lamprechtove metode, kakor sta jo podala dva filozofa neokantovske šole, W. Windelband in H. Rickert.[4]

W. Windelband deli v svojem rektorskem govoru „Geschichte und Naturwissenschaft" vse empirične znanosti po njihovi metodi v dve skupini, v naravoslovno in historično. Prirodoslovne vede se oslanjajo na abstrahiranje in iščejo splošnih zakonov; zato jih imenuje tudi nomotetične vede. Zgodovina pa hoče dognati enkratna, individualna dejstva, ki se ne ponavljajo, jih kar najbolj izčrpno opisati in doseči čim večjo nazornost. Njena

[3] H. Hauser, L' enseignement des sciences sociales. État actuel de cet enseignement dans les divers pays du monde. Paris 1903, str. 8.

[4] W. Windelband, Geschichte und Naturwissenschaft, Straßburger Rektoratsrede 1894 (ponatis v Präludien, 7.—8. Aufl., II. Bd., Tübingen 1921, str. 136—60). H. Rickert v že citiranem delu in v knjigi Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft, 2. Aufl., Tübingen 1910. Za vse številne polemike Lamprechta in njegovih nasprotnikov prim. Fr. Seifert, Der Streit um Karl Lamprechts Geschichtsphilosophie, 1925.

metoda je idiografična in si sama povsem zadostuje ter ne potrebuje nikakih po prirodoslovju povzetih zakonov.

Podobno naziranje je zastopal Windelbandov učenec H. Rickert. Metoda prirodoslovnih znanosti je v tem, da podrejajo preko generalizacije posamezne pojave splošnim pojmom, nato pa iščejo prirodnih zakonitosti v njihovih medsebojnih odnosih. Te metode se ne poslužujejo le prirodoslovne vede v ožjem smislu besede, ampak tudi psihologija in sociologija. Popolnoma drugačna pa je metoda znanosti, ki ne generalizirajo in ne iščejo zakonov, ampak študirajo to, kar je enkratno, individualno; to so historične znanosti. V najširšem smislu spadajo sem tudi nekatere vede o prirodi; v ožjem smislu pa je treba prištevati sem le takoimenovane zgodovinske kulturne vede. Za te vede individuum ni važen po vseh svojih posebnostih, ampak le toliko, kolikor se nahaja v odnosu z neko splošno vrednoto. Pojem splošnih vrednot, n. pr. umetniških, religioznih, političnih, gospodarskih itd. je osnovni pojem teh znanosti, odnos posameznikov do kulture kot celotnega sistema vseh splošnih vrednot pa njihov skupni objekt. Nosilci teh vrednot so pa vedno individuji, ki so fizične osebe ali pa tudi rodbine, generacije, narodi, dobe itd.; te pa predstavljajo tudi nekaj povsem različnega od splošnih pojmov prirodoslovnih ved. Zgodovinske kulturne vede se ne zanimajo za tiste strani individuov, ki so splošne, ampak le za to, kar je na njih posebnega, t. j. individualnega, enkratnega, in kar se obenem dviga iz splošnosti s tem, da predstavlja neko kulturno vrednoto. Ustvarjanje splošnih pojmov in iskanje prirodnih zakonitosti na področju človeškega družbenega življenja pa morajo zgodovinske kulturne vede prepustiti sociologiji.

Rickertovo mnenje je v nemški historični znanosti v splošnem prodrlo. Nazori mnogih pomembnih nemških historikov so v tem pogledu le variacije Rickertovih nazorov. E. Troeltsch izhaja v knjigi „Probleme des Historismus" od pojma individua v Rickertovem smislu, prav tako Fr. Meinecke v že omenjeni knjigi „Die Entstehung des Historismus", kjer vidi bistvo historizma v individualizirajočem gledanju človeških stvari. Isto mnenje zastopa historik antike Ed. Meyer; G. v. Below pa se v tem smislu bori proti generalizirajočim teorijam v gospodarski zgodovini. Tudi Ed. Bernheim, avtor vodilnega nemškega historično-metodološkega dela „Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie", se v teh točkah v glavnem strinja z Rickertom. Po vseh teh nazorih je zgodovina znanost o individualnem, medtem ko naj ostanejo splošni pojavi in event. zakoni stvar sociologije, kolikor se bo ta znanost sploh mogla konstituirati vsaj za kako omejeno področje družbenega življenja. K. Lamprecht, ki je umrl l. 1915. kot profesor univerze v Leipzigu, je dal zgodovinski vedi sicer mnogo dragocenih izsledkov, ni si pa ustvaril šole; s svojimi nazori, ki so jih nasprotniki v svojih ostrih polemikah stigmatizirali kot pozitivi-

stične in kolektivistične ter analogne nazorom A. Comta v Franciji, ni našel naslednikov.

Bistveno drugače je potekla diskusija, do katere je prišlo malo kasneje v Franciji. L. 1901. je izšla knjiga „La méthode historique appliquée aux sciences sociales", ki jo je napisal Ch. Seignobos, torej avtor, ki ni znan samo kot politični historik, ampak tudi kot metodolog zgodovine, saj je napisal skupaj s Ch. V. Langloisom vodilno francosko metodološko delo „Introduction aux études historiques". V zgoraj omenjeni knjigi, kjer je mnogo upoštevanja vrednih misli, se ustavlja avtor tudi pri vprašanju historične in sociološke sinteze, t. j. strnitve dobljenih izsledkov v celoto. Pri tem se mu zdi osnovne važnosti okolnost, da so vsa socialna dejstva v bistvu psihična in subjektivna; država, cerkev, politične stranke, stanovi in vse ostale družbe niso bitja zase, ki bi imela svojo samostojno eksistenco, ampak žive le v posameznikih, kjer se izražajo mnogokrat na način, ki je individualen in pri raznih ljudeh različen. Vso zgodovino je treba torej razlagati iz individualnih motivov posameznikov. V polemikah, ki so sledile tej knjigi, je Seignobos odklonil sleherno uvajanje kolektivnih činiteljev, ki jih imenuje „l'inconnu", „l'inconscient", v zgodovino, ki se naj omejuje na znane in edino realno dane psihološke motive v dušah posameznih individuov. Seignobos odklanja tudi primerjalno metodo, češ da slone vse socialne tvorbe le na individuih in da je zato skupna oznaka zanje često le verbalnega značaja. Analogno je tudi njegovo pojmovanje historične vzročnosti. Zgodovinski vzrok je zanj identičen z zgodovinskim povodom, t. j. z dejstvom, ki neposredno sproži učinek. Ker pa zadnjih vzrokov psiholoških motivov pri posamezniku, še manj pa njihovega križanja pri različnih individuih, ni mogoče spraviti v trdno zaporedje, je za Seignobosa ves zgodovinski razvoj produkt slučaja. V svojem poglavitnem delu „Histoire politique de l' Europe contemporaine" piše, da so bili trije najvažnejši dogodki evropske politične zgodovine v 19. stoletju, t. j. revoluciji 1830 in 1848 ter vojna 1870/71, ki so odločilno vplivali na ves ostali razvoj, produkt čistega slučaja.[5]

Seignobosove ideje so vzbudile velik odpor pri vodilni šoli francoskih sociologov, ki se je zbirala okrog E. Durkheima. Voditelj te šole je opredelil svoje stališče predvsem v delu „Les règles de la méthode sociologique". V mišljenju, čuvstvovanju in stremljenju posameznih ljudi je vrsta dejstev, ki niso produkt njihove individualne odločitve, ampak so jim takorekoč vsiljena od zunaj. V vseh področjih človeškega udejstvovanja, v gospodarstvu,

[5] Ch. Seignobos, Histoire politique de l' Europe contemporaine, 7e éd., Paris 1931, str. 1223. Za Seignobosove nazore prim. poleg že v tekstu omenjenih knjig še njegovi predavanji „Les conditions pratiques de la recherche des causes dans le travail historique" in „L' inconnu et l'inconscient en histoire" ter debati, ki sta jima sledili (Bulletin de la Société française de philosophie VII, 1907, str. 263—309, in VIII, 1908, str. 217—47).

v pravu, v jeziku, v verstvu in drugod, vidimo, da posamezen človek za vestno ali nezavestno sprejema vrsto dejstev, za katera čuti, da jih ni povzročil sam, ampak da žive izven njega in imajo nad njim prisilno moč. Ta dejstva imenuje Durkheim socialna dejstva. Duševnosti posameznikov ustvarijo s tem, da se združijo, neko novo bitje, bitje sui generis, ki se nato razvija naprej po svojih lastnih zakonih. Zato razvoja družbe ni mogoče razložiti iz individualnih motivov, iz psihologije posameznikov. Socialna dejstva ali socialne uredbe (institutions) so predmet sociologije, ki se torej loči od psihologije kot vede o duševnosti posameznih individuov. Njena metoda je primerjalna.[6]

E. Durkheim je poskušal izvesti svoja načela v „Année sociologique", ki jo je izdajal s krogom svojih sotrudnikov od l. 1893. Pri tem je razlikoval več področij: gospodarsko sociologijo, sociologijo domačega življenja (rodbine itd.), versko sociologijo, sociologijo jezika itd. Njegov namen je bil, uvesti sociološki vidik v vse znanosti, ki so se do tedaj bavile s temi pojavi. Jasno je, da je hotel sociologizirati tudi zgodovinsko vedo.

V njegovih naukih je ostalo nejasno le nekaj, radi česar so ga mnogo napadali: njegovo mnenje o družbi kot bitju sui generis. V tem pogledu so se tudi mnogi njegovi sodelavci, n. pr. Bouglé in Simiand, izrazili proti sociološkemu realizmu in za mnenje, da žive socialna dejstva le v individuih in da gre v sociologiji le za posebno metodo in vidik proučevanja dejstev, ne pa za družbo kot posebno bitje. Vendar pa to ni bistveno za Durkheimovo fundiranje sociologije.

Od Durkheimovih sotrudnikov je najostreje napadel Seignobosove nazore in tradicionalno historično metodo sploh Fr. Simiand. Po njegovem mnenju je sicer res, da družba ni bitje zase, da so nam konkretno dani le individui in da so vsa socialna dejstva le abstrakcije. Toda vse znanosti morajo delati z abstrakcijami in kdor bi zahteval od historika, da ne sme govoriti o cerkvi, rodbini ali tekstilni industriji, ker v resnici eksistirajo le individui, bi moral zahtevati tudi od zoologa, da ne sme govoriti o živalskih vrstah, ker realno eksistirajo le posamezne živali. Abstrakcije so brez dvoma v mnogih primerih ponesrečene, a za dobre znanstvenike je značilno prav to, da znajo ustvariti posrečene abstrakcije. Ni res, da bi bilo objekt zgodovinske vede le to, kar je individualno. Enkratna in nikdar ne ponavljajoča se dejstva se pojavljajo v prirodi in v prirodoslovnih vedah prav tako kakor v zgodovini, znanost pa mora težiti na obeh področjih predvsem za ugotovitvijo splošnih dejstev in splošnih vzročnih razmerij. Zgodovinarje odlikuje brez dvoma njihov smisel za dejstva in za realnost; kljub temu pa je res, da so njihovi pojmi vzeti po navadi iz vulgarnega jezika in da znanstveno niso precizirani; njihove razlage so dostikrat le navadne ugo-

[6] É. Durkheim, Les règles de la méthode sociologique, 8e éd., Paris 1927.

Razlika med zgodovino in sociologijo je približno ista kakor med zoologijo in biologijo!

tovitve ali napol-razlage in dejstva kakor je n. pr. dolžina Kleopatrinega nosu zavzemajo še vedno svoje mesto med historičnimi razlagami. Zgodovina in sociologija sploh ne smeta biti dve različni vedi; združiti je treba historično preciznost v ugotavljanju dejstev s sociološko opredelitvijo pojmov in iskanjem kavzalnih odnosov.

Simiand je poskušal izvesti svoja načela v posameznih razpravah v „Année sociologique", v monografijah iz gospodarske zgodovine, slednjič pa v dveh večjih delih, „Recherches anciennes et nouvelles sur le mouvement général des prix du 16e siècle au 19e siècle" in „Le salaire, l'évolution sociale et la monnaie", kjer raziskuje sekularne tendence gospodarskega razvoja, ki jih morejo posamezni individualni momenti modificirati, nikakor jim pa ne morejo spremeniti smeri.[7]

Vpliv Durkheimove šole in posebno Simianda na francosko zgodovinsko znanost je zelo velik. Seignobos ima s svojim ekstremnim stališčem le prav malo pristašev. Mnogi historiki pa poskušajo zavzeti vmesno stališče med obema ekstremoma. Naj omenim le H. Berra, ki je izdajal že od l. 1900. posebno „Revue de synthèse historique"; kasneje je postal glavni urednik občne zgodovine, ki izhaja pod imenom „L'évolution de l'humanité" in je projektirana na 100 zvezkov in je delo različnih avtorjev, ki je pa povezano v celoto, kar se izraža zlasti v predgovorih glavnega urednika.

Po Berru je treba v zgodovini razlikovati u r e d b e (les institutions) v smislu Durkheimove sociologije, t. j. vse tisto, kar posameznik mehanično prevzema od družbe in kjer odloča kavzalnost, nadalje i d e j e, ki so sicer v času, niso pa prisilne in kjer odloča teleologija in ne kavzalnost, slednjič pa še vse tisto, kar je i n d i v i d u a l n o in zato slučajno. Sociologija je po Berru sestavni del zgodovinske vede, kakor poudarja še posebej v polemiki proti L. Halphenu, francoskemu historiku in enemu izmed urednikov druge francoske občne zgodovine „Peuples et civilisations", ki hoče ločiti zgodovino in sociologijo kot dve različni vedi; vendar pa zgodovine po Berru ni mogoče popolnoma sociologizirati, ker igrajo v njej neko vlogo tudi ideje in induvidualnost, pri teh pa človeški smotri in slučaj.[8]

Skušal sem vam prikazati v velikih obrisih najvažnejše diskusije in naziranja o našem problemu. Videli smo, da se navajajo za razlikovanje med zgodovino in sociologijo predvsem naslednji argumenti: zgodovina proučuje vse tisto, kar je individualno, sociologija se pa bavi s splošnim; zgodovinskega življenja ni mogoče sociologizirati, ker eksistirajo realno le posa-

[7] Fr. Simiand, Méthode historique et science sociale, Revue de synthèse historique, VI, 1903, str. 1—22, 129—57; predavanje „La causalité en histoire (z debato), Bulletin de la Société française de philosophie VI, 1906, str. 245—90; Recherches etc., Paris 1931 (avtografirana predavanja); Le salaire etc., 3 vol., Paris 1932.

[8] H. Berr, La synthèse en histoire, Paris 1911; L'histoire traditionnelle et la synthèse historique, Paris 1921.

mezniki in ker bi bilo v tem primeru treba izločiti vse pomembne osebnosti; sociologija išče prirodnih zakonov razvoja, zgodovina pa proučuje samo vse tisto, kar je enkratno in kar se ne ponavlja. V naslednjih izvajanjih hočem kritično osvetliti vse te trditve.

Ne more biti dvoma o tem, da kaže človeška narava v vseh časih in pri vseh narodih neke skupne poteze, ki jih zgodovinska veda suponira, ki pa niso predmet njenega raziskavanja in ki zanjo še ničesar ne razlože. Egoizem posameznikov v gospodarskem življenju je dejstvo, ki je veljalo in bo veljalo vedno; klasična socialna ekonomija pa se moti v tem, da je hotela iz tega splošnega dejstva samega izvajati nek povsem določen gospodarski sistem, ki je značilen le za določeno dobo gospodarske zgodovine. Prav tako točna je n. pr. Simiandova trditev, da je za vse različne oblike rodbine, ki se pojavljajo v zgodovini, treba sicer predpostavljati splošno dejstvo razplojevanja, da pa to dejstvo samo še nikakor ne razloži razlik med temi oblikami.[9] Zgodovina je pač veda o tem, kar je v teku razvoja različno, ne pa veda o splošnih skupnih znakih človeškega rodu.

Kako je pa v tem pogledu s sociologijo? Nekateri znanstveniki mislijo, da je sociologija nekaka socialna fizika, ki proučuje socialne odnose brez ozira na čas in prostor. Po mojem mnenju bi tako ozko definirana sociologija prav kmalu izčrpala svoje probleme. Mislim, da ima Durkheim prav, ko trdi, da ne pozna sociologije, ki bi v resnici zaslužila to ime in ki bi ne bila historična veda.[10] Zato v tem pogledu ne morem priznati razlike med zgodovinsko in sociološko vedo.

Meje zgodovinskega raziskavanja je pa treba potegniti še ožje. Jasno je vendar, da tudi vse razlike med ljudmi, n. pr. razlike v spolu, temperamentu, psihološki tipi itd. na sebi niso objekt zgodovinskega raziskavanja. Motijo se tisti zgodovinarji, ki mislijo, da morejo razlikovati med važnimi in nevažnimi dejstvi iz preteklosti človeštva brez vsake teorije. V resnici se ravna vsak pomemben historik zavedno ali nezavedno po kriteriju, ki mu omogoča izbiranje važnega iz včasih ogromnega števila dejstev, katera je mogoče dognati iz historičnih virov. Tak kriterij v najširšem smislu besede je pojem k u l t u r e z vsemi svojimi številnimi kategorijami, kakor je n. pr. gospodarstvo, država, pravo, religija, umetnost itd. Historik se pri svojem raziskovanju dejstev ravna brez dvoma po svojem mnenju o njihovi pomembnosti za kako kulturno področje. V tem pogledu ima Rickert prav. Tudi ni mogoče ugovarjati, če hoče imenovati sestavine kulture kulturne vrednote (Kulturwerte) in če vidi v njih proučavanju bistvo zgodovinske vede. Vendar pa moram v tem pogledu izraziti važno rezervo.

---

[9] La causalité en histoire, n. o. m., str. 270—71.

[10] Debata o predavanju L' inconnu et l' inconscient en histoire, n. o. m. str. 229.

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO LJUBLJANA SLOVENIJA

Nek odnos do kulture in kulturnih vrednot imajo prav vsi ljudje in ne le tisti, ki se odlikujejo z izredno in originalno tvornostjo. Jasno je vendar, da žive celo primitivna ljudstva, še bolj pa vsi pripadniki kulturnih narodov v zelo realnem odnosu do raznih oblik gospodarstva, do socialnih enot, do verskih nazorov itd. Ker so pa te uredbe in ti nazori v teku zgodovinskega razvoja različni, so pač tudi objekt zgodovinskega študija. Zgodovinar torej ne proučuje samo izrednih pojavov in osebnosti, ampak tudi splošne razmere, tipična stanja in masne pojave in ustvarja pri tem pojme, ki so po Rickertovi terminologiji splošni pojmi. Te pojave je v neki meri mogoče zajeti celo s statistično metodo. Sem spada n. pr. razvoj populacije, produkcije, zemljiške posesti, cen, mezd, statistika pismenosti in knjižne produkcije itd. Vseh pojavov pa seveda ni mogoče zajeti s statistično metodo, tudi v gospodarski zgodovini ne. Teoretik, ki bi hotel danes izločiti iz zgodovinske vede vse tipične in množične pojave v tem smislu besede, bi ustvaril pojem zgodovine, ki je preozek in ne ustreza več današnjemu stanju vede; njegovo prizadevanje bi bilo po mojem mnenju povsem iluzorično.

Kako je pa v tem pogledu s sociologijo? Za Rickerta in z njim mnoge druge je sociologija v nasprotju z zgodovino označena prav s tem, da se bavi s tipičnimi in množičnimi pojavi in da se ne ozira na kulturne vrednote. Omenil sem že, da se bavi s tipičnimi in množičnimi pojavi tudi zgodovina. Zato naj dodam tu le še to, da se mi zdi povsem nemogoča sociologija, ki bi ne delala s pojmi kakor je n. pr. gospodarstvo, država, narodnost, religija, pravo itd., torej s pojmi, ki jih označuje Rickert kot kulturne vrednote. Kot primer, da je njegova razdelitev ved mogoča, navaja Rickert dve deli M. Weberja: njegova „Religionssoziologie" je historično, njegova knjiga „Wirtschaft und Gesellschaft" pa sociološko delo.[11] Po mojem mnenju je drugo Weberjevo delo res nekoliko bolj sistematično in manj historično, kljub temu je pa zgrajeno vseskozi na pojmih, ki jih Rickert imenuje kulturne vrednote. Zato se mi zdi nemogoča sociologija, ki bi abstrahirala od pojma kulture in posameznih kulturnih kategorij. Tudi v tem pogledu ne morem priznati razlike med sociološko in zgodovinsko vedo.

Zgodovina in sociologija sta empirični vedi in zato se mi zdi povsem pravilen nazor, da so jima realno dani le individui, t. j. fizične osebe. Vsako pojmovanje družbe kot bitja zase, ki živi neodvisno od posameznikov, vodi v misticizem. Najbolj glasni predstavnik tega sociološkega univerzalizma, nemški sociolog Othmar Spann, ima popolnoma prav, ko trdi, da pomeni njegovo naziranje vrnitev v realizem srednjega veka in prekinitev vse poglavitne linije znanstvenega razvoja od renesanse dalje. Vendar se pa meni ta vrnitev ne zdi niti nujna, niti potrebna. — Iz tega naziranja pa seveda še davno ne sledi, da bi bila zgodovina le kaos stremljenj posameznih indivi-

[11] Über die Grenzen etc., str. 200.

duov. Jasno je vendar, da bi bila nemogoča ne samo sociologija, ampak tudi zgodovinska veda, če ne bi mogli ustvariti splošnih pojmov raznih vrst, ki jim podredimo dejstva, katera opazujemo na posameznikih.

Ali je mogoče sociologizirati zgodovino v taki meri, da bi se fizični individui, tudi velike osebnosti, popolnoma izločili in da bi s tem zgodovina postala anonimna? Jasno je, da življenja posameznega človeka ni mogoče popolnoma pojasniti iz socialnega okolja, v katerem živi. Tu ne mislim na filozofski problem svobodne volje, determinizma in indeterminizma. Pred očmi imam dejstva, ki ne izhajajo iz socialnega okolja in imajo vendar velik vpliv na človeško življenje, kakor n. pr. dednost. Takih dejstev kot dejstev ne more zanikati nobeno filozofsko naziranje. Take čisto individualne strani eksistirajo seveda pri vsakem človeku. V mnogih primerih jih more historik smatrati za quantité négligeable. Drugače pa je v primeru, da gre za tako čisto individualno noto pri pomembnih osebnostih, ki so imele velik vpliv na razvoj kulture. Paul Lacombe, ki je sam nasprotnik tradicionalne historiografije, navaja tu primer Napoleona. V njegovem delu je vrsta dejstev, ki so razumljiva iz tendenc dobe in ki bi jih mogel izvršiti na njegovem mestu tudi kdo drugi. Ali je pa mogoče trditi, da bi n. pr. Moreau, Hoche ali Bernadotte tudi stremeli za hegemonijo v Evropi in za cesarstvom po vzoru Karla Velikega? Ta tendenca, ki je pretežno izraz Napoleonove osebne note, je pa zgodovinsko zelo važna.[12] Meni se zdi ta Lacombov argument pravilen in zato mislim, da iz zgodovine ni mogoče popolnoma izločiti posameznih pomembnih osebnosti in je popolnoma sociologizirati. Res pa je, da je za historika, ki ima pred očmi celotni razvoj kulture, ta čisto individualni delež posameznih osebnosti primeroma majhen.

Zadnji argument za razlikovanje med zgodovino in sociologijo je trditev, da hoče sociologija dognati prirodne zakone razvoja človeške družbe, medtem ko se zgodovina zanima za enkratna dejstva, ki se ne ponavljajo. Tu seveda ni moj namen, da bi govoril o razlikovanju med absolutnimi zakoni, statističnimi verjetnostmi in asertoričnimi sodbami v različnih znanostih. To je problem splošne logike znanosti. Gre mi pa za drugo, povsem konkretno vprašanje: ali je mogoče na osnovi teh razlik na našem področju ustvariti dve različni znanosti, ki imata sicer povsem isti objekt, medtem ko Rickert sam priznava, da se v raznih drugih znanostih prirodni zakoni, statistične verjetnosti in asertorične trditve prepletajo med seboj? Na eni strani se mi zdi naziranje, da gre v sociologiji res samo za absolutne zakone razvoja človeške družbe, nekoliko zastarelo. Ta problem stoji v resnici v ospredju pri prvih sociologih, n. pr. pri A. Comtu ali H. Spencerju. Današnji sociologi pa so postali v tem pogledu bolj skromni in zato bolj precizni. Na vprašanje o eksistenci takih absolutnih zakonov je pač mogoče odgovoriti šele na pod-

[12] Debata po predavanju „La causalité en histoire", n. o. m., str. 275.

lagi podrobnih raziskavanj. Na drugi strani se mi pa zdi tudi naziranje, ki hoče izločiti iz zgodovine vsako zakonitost in vsako ponavljanje, nekoliko aprioristično. Treba bi bilo pač najprej določiti pojem zakonitosti. Res je n. pr., da se v gospodarski zgodovini zadnjega stoletja periodično menjavajo dobe konjunktur in kriz. To ponavljanje nikakor ne izhaja iz kake splošne zakonitosti človeške narave, ker bi se sicer pojavljalo tudi že v gospodarstvu prejšnjih dob. Tu imamo torej pred seboj izrazito historičen pojav, ki pa je obenem pojav ponavljanja. Na ugovor, da se to ponavljanje ne vrši v natančno enakih oblikah, bi bilo mogoče odgovoriti z vprašanjem, če se v prirodi dogodki vedno točno ponavljajo. — Bolj važno kakor vse te logične razlike, katerih upravičenost je danes sporna, se mi zdi dejstvo, da imata zgodovina in sociologija isti objekt. Odgovor na vprašanje o logičnem značaju izsledkov je po mojem mnenju stvar konkretnega raziskavanja. Vendar je pa nemogoče, da bi o istem objektu obstajali dve znanosti, katerih ena išče zakonitosti, druga jih pa negira.

Proti razlikovanju med zgodovino in sociologijo pa govore tudi zelo tehtni praktični pomisleki. Na eni strani namreč ne more biti dvoma o tem, da se historične vede odlikujejo s preciznostjo in dognanostjo metod, kadar gre za ugotovitev dejstev, da se pa pri strnitvi izsledkov v celoto, pri historični sintezi, mnogi historiki še danes zadovolje s pojmi in razlagami, ki niso dovolj precizni in znanstveni. Strogo razlikovanje med historično in sociološko vedo bi take tendence brez dvoma samo okrepilo. H. Berr pravi o tem razlikovanju: „C'est la thèse même des historiens „historisants", lorsqu'ils veulent bien reconnaître qu'il y a quelque chose à faire qu'ils ne font pas. Ce „quelque chose", ils l'écartent en l'appelant sociologie. Tout au plus consentent- ils à s'y interesser de loin."[18] Za moderno zgodovino n. pr. je treba priznati, da so njeno vsebino zelo obogatili problemi, ki so po svojem bistvu sociološki in katerih bi tradicionalno usmerjen historik nikdar ne načel. — Na drugi strani bi pa tako razlikovanje tudi ne koristilo sociologiji. Tu mislim na dvojno nevarnost, ki je zelo realna in ki je mnogo škodovala ugledu sociologije.

Res je, da je že od časov A. Comta, ki je izrekel znameniti zakon o treh štadijih, po katerih se vrši razvoj človeštva, teološkem, metafizičnem in pozitivnem, mnogo sociologov videlo svojo glavno nalogo v tem, da formulirajo en sam splošni zakon razvoja človeštva. Njihove teorije se brez dvoma oslanjajo na neko opazovanje dejstev in so imele velik pomen za razvoj znanosti. Napačno bi pa bilo, če bi videli ves smisel znanosti o razvoju kulture samo v tem, da z dejstvi izpolnijo okvir, ki so ga ustvarili ti teoretiki. S tem se ne ustvarja samo nova metoda, ampak se obenem tudi anticipirajo rezultati. Učenci teh mislecev zaidejo potem večkrat v napako,

[18] L'histoire traditionnelle etc., str. 24.

da ne iščejo resnice v opazovanju dejstev, ampak v interpretaciji tekstov svojih mojstrov. Na ta način nastane dogmatizem, ki je podoben zmoti nekdanjih naravoslovcev, ki so iskali odgovora na vprašanje, če olje na mrazu zmrzne, pri Aristotelu in v bibliji, namesto da bi ga postavili na mraz in čakali, kaj se bo zgodilo. Odgovor na vprašanje o razmerju med razvojem gospodarstva in države ter verskih idej, o razmerju med pomenom kolektivnih činiteljev in individua, je po mojem mnenju stvar konkretnega raziskavanja. Moč vsake nove znanstvene ideje je v njeni sposobnosti, da pojasni dejstva, ne pa v dogmatičnem anticipiranju rezultatov.

V zvezi s tem je drug očitek sociologom, t. j. da njihove teorije ne slone na zadostnem poznavanju zgodovinskih virov in sposobnosti njihove kritične presoje. Ta očitek je včasih zelo tehten. Razvoj metod kritike virov je častno poglavje v razvoju zgodovinske znanosti in ne morem si misliti prave znanosti brez njih upoštevanja. V tem pogledu je bil večkrat predlagan kompromis, da naj zgodovina zbira dejstva, sociologija naj jih pa strne v sintetično sliko. Ta ideja je zelo nesrečna ne samo zato, ker degradira pomen zgodovinarjev, ampak tudi zato, ker sloni na popolnoma napačnem pojmovanju historikovega dela. V resnici ima vsak historik, ki išče neka dejstva, pri tem zavedno ali nezavedno že neko naziranje o njih pomenu. Če so pri tem njegovi vidiki različni od sociologovih vidikov, tudi njegovo gradivo vsaj deloma ni uporabljivo za sociološko sintezo. Simiand pravi lepo, da ni mogoče graditi Eiffelovega stolpa s kamenjem.[14] Delo na zgodovinskih virih je pa združeno z ogromnimi težkočami in nujno kliče po specializaciji. Edina rešitev je po mojem mnenju v tem, da se ne loči več med sociološko in historično usmerjenostjo, ampak da se pri istem znanstvenem delavcu združi sposobnost kritične uporabe virov s smislom za prav vsa vprašanja znanstvene sinteze. Ta naloga ni lahka, vendar sem pa prepričan, da je bodočnost znanosti prav na tej poti.

[14] Debata o predavanju „Les conditions pratiques ..." n. o. m. str. 292.

Résumé

LA SOCIOLOGIE ET L'HISTOIRE

L'auteur résume d'abord les deux discussions célèbres entre partisans de l'histoire traditionnelle et représentants des courants nouveaux. En Allemagne, Karl Lamprecht („Deutsche Geschichte" depuis 1891) a voulu créer une école collectiviste sur la base de l'évolution des états socio-psychiques. Ses adversaires, en particulier les philosophes Windelband et Rickert et la majorité des historiens allemands contemporains, défendent la thèse opposée: l'histoire traite de l'individuel et des faits et laisse le général et les lois à la sociologie, si du moins une telle science peut se constituer. Leur thèse l'a emporté dans la science historique allemande. — En France, au contraire, les discussions entre les partisans de Ch. Seignobos qui ne voit dans l'histoire que les motifs individuels et le hasard, et l'école de É. Durkheim, représentée, dans ce cas, surtout par Fr. Simiand, qui considère l'histoire par rapport aux faits sociaux et généraux, n'ont pas abouti au même résultat. La science historique a subi l'influence de la sociologie; quelques savants occupent une place intermédiaire entre les deux extrêmes (H. Sée, H. Berr).

L'auteur expose ensuite son propre point de vue. Ni l'histoire ni la sociologie ne s'occupent des traits généraux de la nature humaine; elles ont pour objet les changements dans le temps et dans l'espace et elles sont, à cet égard, des sciences historiques. — Pour distinguer entre l'essentiel et l'accessoire, l'historien comme le sociologue doivent partir de la notion de la c i v i l i s a t i o n et des différentes valeurs culturelles (Kulturwerte) qui, cependant, ne sont pas toujours des créations psychiques individuelles, mais existent aussi à titre de résultats généraux et de faits typiques. — La nation de la société comme être à part doit être écartée de l'histoire et de la sociologie qui sont des sciences empiriques où les individus-hommes sont le seul donné. Naturellement, l'individu s'explique dans une grande mesure par les facteurs sociaux; mais le milieu social ne peut pas expliquer entièrement la vie d'un individu et c'est pourquoi l'histoire ne peut pas devenir anonyme; d'ailleurs, la part de ce facteur purement individuel dans l'évolution de la civilisation n'est pas très considérable. — Il est impossible de distinguer entre l'histoire comme science des faits et la sociologie comme science des lois; l'objet de deux sciences est le même et c'est la tâche des investigations concrètes de rechercher s'il y a des lois ou s'il n'y en a pas. — Enfin, la distinction entre la sociologie et l'histoire comme deux sciences différentes signifie pour l'historien qu'il y a danger à trop s'occuper des problèmes de détail et a omettre les grandes vues synthétiques; le sociologue, au contraire, risque de toucher dans le dogmatisme théorique et d'édifier ses théories sans une connaisance suffisante et critique des sources historiques. Il faut écarter ce double danger en évitant de creuser un fossé entre l'histoire et la sociologie; le sens de la synthèse scientifique et l'aptitude à user des documents selon la critique doivent s'unir chez le même travailleur.

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO V LJUBLJANI SLOVENIJA